

БАКІРОВ
Віль Савбанович —
академік НАН України,
ректор Харківського
національного університету
ім. В.Н. Каразіна

НАУКА І СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ

Шановна Президіє! Шановні колеги!

Готуючись до цього виступу, я подумав: якби в Україні було проведено референдум з питання, чи потрібна суспільству наука, його результати, мабуть, втішили б нас не більше, ніж підсумки референдуму, який недавно відбувся у Нідерландах.

Хочу привернути вашу увагу до даних Інституту соціології НАН України, одержаних наприкінці минулого року. Відповідаючи на запитання: «Як би Ви оцінили сьогодні роль вітчизняної науки загалом та її окремих галузей у розвитку й оновленні українського суспільства?», переважна більшість людей оцінили цю роль як зовсім незначну, незначну або посередню. Загалом близько 40% наших громадян вважає роль науки невеликою, і лише 20% — значною. З огляду на це мені хочеться підхопити той пафос, який сьогодні прозвучав у виступі Г.В. Єльської, що ми згаяли вже багато часу у справі виховання у людей поваги до науки і наукової діяльності. До речі, респонденти, які давали науці невисоку оцінку, були не надто поінформовані про те, які результати мають науковці. Відповідаючи на питання «Наскільки Ви ознайомлені з досягненнями науки і техніки НАН України?», лише близько 10% сказали, що вони більш-менш добре знайомі зі здобутками Академії.

Ці дані свідчать про те, що існує серйозна проблема у спілкуванні науки з суспільством, немає діалогу науковців з владою, бізнесом, політиками, журналістами. Академія наук усвідомлює цю ситуацію. Так, Концепція розвитку НАН України на 2014—2023 рр. передбачає цілу низку заходів у цьому напрямі, які ми почали втілювати. І результати помітні вже сьогодні. Проте все ж таки доводиться констатувати, що у суспільстві, в громадській думці, у свідомості так званого політичного класу закріпилося і поширюється досить викривлене, м'яко кажучи, неадекватне уявлення щодо значення й цінності науки як соціального інституту. Багато людей недостатньо поінформовані, чим живе українська наука, яка її справжня роль у суспільному житті.

Аналіз ситуації в інформаційному просторі, зокрема у друкованих виданнях (газетах, журналах), свідчить про те, що на-

ука, її роль і необхідність не є предметом обговорення та широкого висвітлення. Переважають не глибокі, виважені аналітичні статті, а матеріали, присвячені скандалам у науковому середовищі, кризі недофінансування науки, матеріальному зубожінню вчених, падінню престижу праці науковця. Саме в такому контексті здебільшого і згадують науку, тож ми маємо справу з, так би мовити, негативною її популяризацією.

Натомість у розвинених країнах світу ситуація зовсім інша. Тиражі науково-популярних журналів сягають там мільйонів чи навіть десятків мільйонів примірників. Такі канали, як Discovery, National Geographic, мають мільйони глядачів, а після прокату фільму «Інтерстеллар», кажуть, на 40% збільшився вступ молоді на фізичні спеціальності. У деяких країнах навіть введено юридичні норми, згідно з якими популяризація отриманих результатів є обов'язковою частиною дослідження. Китай пішов ще далі. У 2002 р. ухвалено Закон КНР «Про популяризацію науки і технологій», згідно з яким усі державні органи, починаючи від районного рівня, мають здійснювати плано-мірну координовану діяльність у сфері популяризації науки, а всі періодичні видання загального і громадсько-політичного характеру повинні мати спеціальні рубрики чи сторінки, присвячені популяризації науки і технологій. Те ж саме стосується радіо і телебачення, книговидавання та інтернет-сайтів.

У сучасному світі серед масової аудиторії здійснюється досить велика хвиля інтересу до того, що робиться у науковій галузі, чим живе наука і науковці. Як не дивно, ця хвиля докотилася і до України. Спостерігається цікавий процес волонтерського, аматорського, самодіяльного створення різноманітних платформ для популяризації науки, живого спілкування з науковцями, що викликає у людей значний інтерес. Соціальна мережа «ВКонтакте» за запитом «наука» видає посилання на 10 тис. груп. Приблизно три мільйони українських користувачів є учасниками цих груп, причому дехто належить до кількох груп одночасно. Одна з таких груп, під назвою «15×4», виникла

в Харкові. Вони організовують заходи, так звані «Івенти», на яких читають 4 лекції по 15 хвилин, присвячені актуальним і цікавим питанням науки. На своїй сторінці в соцмережі вони розмістили фото з однієї такої події — велика зала, вщерть заповнена молодими людьми, які прийшли послухати лекцію, — з красномовним підписом: «*Наше фото, тем, кто говорит, что наукой в нашей стране никто не интересуется! Такой обычный ивент 15×4 в Харькове*».

Цей інтерес і справді зростає. Ми бачимо, що виникають справді першокласні, хоч і аматорські, інтернет-проекти, як, скажімо, сайт «Моя наука». З'являються спеціалізовані сторінки в соцмережах, блоги. Так, наш колега Антон Сененко з Інституту фізики НАН України поширив у своєму блозі складений ним список з 28 першорядних, світового рівня розробок українських учених. Він пише, що у складанні списку йому допоміг А.Г. Наумовець. До речі, Антону Григоровичу треба низько вклонитися за ту титанічну роботу, яку він робить, захищаючи і популяризуючи науку. Однак слід розуміти, що все це не може і не повинна робити одна людина, навіть дуже талановита й енергійна. До свого списку Антон Сененко додав коментар, який доречно навести повністю: «*Я надеюсь, что Вы поняли, что проблема украинской науки не в том, что ее нет, а в том, что: 1) о ней ничего не знают; 2) разработки негде внедряют, потому что нет промышленности, бизнеса и денег на это. Поэтому, если Вы видите человека, который критикует украинских ученых, то: 1) убедитесь, что человек не идиот; 2) покажите список изобретений; 3) если он продолжает утверждать, что науки в Украине нет, — найдите, перед Вами предатель, провокатор и популист. Что с ними делать — это другой вопрос. В лучшем случае не слушать*». Сказано, може, й занадто сильно, але справедливо.

Національна академія наук, галузеві академії, університети не мають бути пасивними в комунікації з суспільством, оскільки воно справді потребує інформації від них. Сьогодні йдеться не лише про просвітництво чи популяризацію науки, на порядку денному — організація конструктивного діалогу заради

формування довіри, розбудови стосунків між ученими і суспільством. Є багато каналів комунікації з суспільством, які ми ще не використовуємо сповна. Це, зокрема, постійна і активна взаємодія з професійними, чесними і об'єктивними журналістами через професійні прес-центри і PR-служби. Таких журналістів, повірте, багато, вони готові до співпраці, але без нашої ініціативи і допомоги вони мало що можуть зробити. І нам конче потрібно взаємодіяти з ними, тому що сьогодні аудиторія цікавиться науковими досягненнями не менше, ніж, скажімо, пожежами в елітних ресторанах або черговими політичними скандалами.

Важливим фактором є використання освітніх закладів та університетів як майданчиків для спілкування науковців з молоддю, а через дітей і з їхніми батьками. Особливо там, де створена відповідна інфраструктура — музеї, інтерактивні наукові центри, виставкові експозиції. Безумовно, необхідно виходити на телебачення. Знаєте, на телебаченні є дуже багато людей, особливо політиків, які буквально роками не злізають з екрану, хоча їм насправді нема чого сказати людям. А науковців, які здатні чітко, серйозно, аргументовано донести до глядачів інформацію, практично немає. Напевно, варто підготувати когорту молодих, талановитих, харизматичних спікерів-науковців, яким є що сказати, і делегувати їх на різні телеканали, надаючи їм необхідну методичну, психологічну та будь-яку іншу допомогу. В установах НАН України, насамперед в Інституті соціології, є люди, готові в цьому допомогти, в університетах також є спеціалісти з медіакommunікації, обізнані з особливостями і нюансами цього процесу.

Потрібно приділити належну увагу активізації інтернет-сайтів академічних інститутів, університетів, професійних наукових товариств для інтерактивного спілкування з суспільством, з людьми, яких цікавить і приваблює наука. Я не хотів би когось ображати, але знайомство з відповідними сайтами показує, що вони далекі від досконалості, іноді навіть просто примітивні, без належного візуального оформлення, науково-популярний контент епізодичний, фрагментарний, його важко відшукати. Інтернет-сай-

ти — це дуже потужний канал, але ми, на жаль, його майже не використовуємо.

Не можна забувати про науково-популярні видання, книги, журнали, газети. Потрібно дбати про їх збереження і розвиток, домагатися їх державної підтримки і водночас шукати інші джерела фінансування. Це, зрозуміло, далеко не повний список напрямів, у яких ми маємо працювати, щоб змінити ставлення суспільства до науки. Адже в діалозі з владою нам необхідно спиратися на думку і потреби громадянського суспільства, громадських організацій, зрештою, широких кіл нашого суспільства. Просто звертатися до влади і просити грошей можна нескінченно довго і, чесно кажучи, з нескінченно малим результатом. Потрібно тиснути на неї не лише нашим авторитетом і досягненнями, а й підтримкою суспільства.

Однак комунікація науки і суспільства безумовно повинна бути двосторонньою. Не лише суспільство має краще почути науку, а й наука має прислухатися до суспільства, чути його побажання і пропозиції, його критику та застереження, багато з яких є справедливими і заслуговують на увагу. Гадаю, варто подумати над створенням, можливо, з представників академічних кіл, університетської спільноти, волонтерських груп з популяризації науки, соціологів, психологів, медіаспеціалістів деякої координаційної структури, яка б могла відстежувати цю ситуацію, координувати її, робити пропозиції і об'єднувати наші загальні зусилля у цьому дуже важливому напрямі.

І насамкінець. У звітній доповіді пролунав заклик до всіх нас залишатися попри все оптимістами. Я також хочу завершити свій виступ на оптимістичній ноті. У соціологічному опитуванні, дані якого я наводив на початку, було таке питання: «Який рівень Вашої довіри вчешнім Українці?». Отже, 6% українців нам зовсім не довіряють, 8% — переважно не довіряють, 34% не змогли визначитися, довіряють чи ні. Проте понад 50% людей, заради яких ми працюємо, заради яких рухаємо науку вперед, нам довіряють. Тобто ми маємо кредит довіри, нам є що сказати людям, і ми маємо це робити.

Дякую за увагу.